

Nargiza BEKKIYEVA,
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti o'qituvchisi

SamDCHTI dotsenti Sh.Mardiyeva taqrizi asosida

O'SMIR YOSHLARDA SOXTA DINIY AXBOROTLARGA TOBELIKNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'smirlarning soxta diniy ma'lumotlarga qaramligining psixologik jihatlari ko'rib chiqiladi. Asosiy e'tibor o'smirlarning idroki, xatti-harakati va shaxsiy rivojlanishiga yolg'on ma'lumotlarning ta'sir qilish mexanizmlariga qaratilgan. Bunday ta'sirga moyil bo'lgan xavf omillari, jumladan, kognitiv xususiyatlar, ijtimoiy muhit va hissiy holat hisobga olinadi. Tadqiqot ota-onalar, o'qituvchilar va psixologlar uchun tobelikning oldini olish va tuzatishga qaratilgan amaliy tavsiyalar beradi. Ish diniy psixologiya, o'smirlar psixologiyasi va ommaviy axborot vositalariga ta'sir qilish sohasidagi tadqiqotlar sohasiga hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar: o'smir psixologiyasi, soxta ma'lumotlar, diniy e'tiqodlar, kognitiv buzilishlar, ijtimoiy ta'sir, tobelikning oldini olish.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВЛИЯНИЯ ЛОЖНОЙ РЕЛИГИОЗНОЙ ИНФОРМАЦИИ У ПОДРОСТКОВ

Аннотация

В статье рассматриваются психологические аспекты зависимости подростков от ложной религиозной информации. Основное внимание уделяется механизмам, посредством которых ложная информация влияет на восприятие, поведение и личностное развитие подростков. При этом учитываются факторы риска, предрасполагающие к таким эффектам, в том числе когнитивные характеристики, социальная среда и эмоциональное состояние. В исследовании даны практические рекомендации родителям, учителям и психологам по профилактике и исправлению субординации. Работа вносит вклад в область исследований религиозной психологии, подростковой психологии и воздействия СМИ.

Ключевые слова: подростковая психология, дезинформация, религиозные убеждения, когнитивные искажения, социальное влияние, профилактика наркозависимости.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ADOLESCENCE TO FALSE RELIGIOUS INFORMATION IN ADOLESCENTS

Annotation

This article examines the psychological aspects of adolescents' addiction to false religious information. The main focus is on the mechanisms of the influence of false information on the perception, behavior and personal development of adolescents. Risk factors predisposing to such an impact are considered, including cognitive characteristics, social environment and emotional state. The study provides practical recommendations for parents, teachers and psychologists to prevent and correct addiction. The work contributes to the field of research in the field of religious psychology, adolescent psychology and media exposure.

Keywords: adolescent psychology, false information, religious beliefs, cognitive distortions, social influence, prevention of addiction.

Kirish. Zamonaviy dunyo Internet va boshqa ommaviy axborot vositalari orqali tarqatiladigan ma'lumotlarning ko'pligi bilan ajralib turadi. O'z dunyoqarashini shakllantirishning faol bosqichida bo'lgan o'smirlar, ayniqsa, soxta ma'lumotlar, jumladan, diniy xabarlar ta'siriga moyil. Soxta diniy ma'lumotlarga qaramlik muammosi dolzarb bo'lib qoladi, chunki u noto'g'ri adaptatsiyaga, qadriyatlar yo'nalishining buzilishiga va hatto radikallashuvga olib kelishi mumkin.

Tadqiqot maqsadi o'smirlarning soxta diniy ma'lumotlarga qaramligini shakllantirishning psixologik mexanizmlarini o'rganish, xavf omillarini aniqlash va salbiy ta'sirni minimallashtirish bo'yicha tavsiyalar berishdir.

Mavzuning dolzarbligi, ayniqsa, Internet va ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalgan dezinformatsiya sharoitida muammoni yetarli darajada bilmaslik bilan bog'liq. Ish hodisani nazariy tushunishdagi kamchiliklarni bartaraf etishga va uni bartaraf etishning amaliy yondashuvlarini ishlab chiqishga qaratilgan.

1. O'smirlik davri psixologiyasi

O'smirlik - shaxsiy, kognitiv va axloqiy munosabatlar faol shakllanadigan davr. Ushbu davrning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

O'z-o'zini identifikatsiyalash uchun taklif va xohishning ortishi.

O'z qadriyatlar tizimini yaratish uchun tashqi mos yozuvlar nuqtalarini qidirish tendensiyasi.

Kiruvchi ma'lumotlarga nisbatan tanqidiylikning yo'qligi.

Jan Piajening ta'kidlashicha, rasmiy operatsiyalar bosqichidagi o'smirlar mavhum fikrlashga moyil, ammo ma'lumotni tanqidiy baholash ko'nikmalari hali ham

rivojlanmagan. Bu ularni manipulyatsiyaga qarshi himoyasiz qiladi.

O'smirlik - shaxs rivojlanishining muhim bosqichi bo'lib, o'ziga xoslik, dunyoqarash va ijtimoiy munosabatlarning faol shakllanishi bilan tavsiflanadi. O'smirlar mustaqillikka intilishlari va ma'no izlashlari bilan ajralib turadi, bu ularni tashqi ta'sirlarga ko'proq moyil qiladi. Quyidagi jihatlari alohida ahamiyatga ega:

Shaxsning ijtimoiyligi: tengdoshlar guruhlari va hokimiyatlarning ta'siri[2].

Kognitiv rivojlanish: J. Piaje nazariyasiga ko'ra, o'smirlar mavhum fikrlash qobiliyatini rivojlantiradilar, ammo ma'lumotni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalari yetuk bo'lib qolmoqda.

Hissiy beqarorlik: O'smirlar ko'pincha tashvish va stressga moyillik darajasini oshiradilar, bu esa nufuzli ma'lumot manbalariga qaramlikni oshirishi mumkin [3].

2. Yolg'on ma'lumotlarning ta'sir qilish mexanizmlari

Noto'g'ri ma'lumot ratsional idrok etishdan ko'ra idrokning hissiy jihatlarga murojaat qiladi. Asosiy mexanizmlar:

Kognitiv buzilishlar:

Tasdiqlash tarafdoshligi : O'smirlar faqat hozirgi e'tiqodlariga mos keladigan ma'lumotlarni qabul qilishga moyildirlar [4].

Ishonchlik ta'siri : yolg'on ma'lumotni takrorlash uning ishonchligini oshiradi[5].

Hissiy ta'sir :

Noto'g'ri ma'lumotlar ko'pincha qo'rquv, aybdorlik yoki "haqiqat" ni izlash istagini kuchaytiradi[6].

Masalan, "abadiy jazo" tahdidi buzg'unchi diniy g'oyalarga qaramlikni oshirishi mumkin.

Ijtimoiy bosim :

Soxta e'tiqodlarni qabul qilishda guruh o'ziga xosligining ta'siri muhim rol o'ynaydi [7].

O'zlari uchun mazmunli bo'lgan guruhning bir qismi bo'lishni xohlaydigan o'smirlar, agar ular shaxsiy qadriyatlariga zid bo'lsa ham, e'tiqod va amaliyotlarni qabul qilishga moyildirlar.

Noto'g'ri ma'lumotlar kognitiv buzilishlar mexanizmlari orqali harakat qiladi. Misol uchun, L. Festinger o'zining kognitiv dissonans nazariyasida odamlar allaqachon mavjud e'tiqodlarni tasdiqlashga qanday intilishlarini tushuntiradi [4]. Bundan tashqari, ijtimoiy bosim asosiy rol o'ynaydi.

3. Diniy qaramlikning xususiyatlari

Diniy qaramlik nafaqat dogmalarga rioya qilishni, balki ushbu dogmalarga zid bo'lgan ma'lumotlarga noto'g'ri munosabatda bo'lishni ham anglatadi. Yolg'on diniy ma'lumotlarga qaramlik quyidagilar bilan tavsiflanadi:

Radikal g'oyalarni qabul qilish : O'smirlar buzg'unchi diniy g'oyalarni tanqidsiz qabul qilishlari mumkin, agar ular nufuzli xabar bilan birga bo'lsa.

Tanqidiy fikrlash qobiliyatining pasayishi : Internet orqali tarqalgan diniy ta'limotlarning ta'siri ko'pincha ularning hissiy intensivligi va ko'rinadigan soddaligi bilan kuchayadi[8].

Qadriyatlarining buzilishi : O'smirlar qarama-qarshi yoki buzg'unchi xatti-harakatlar normalarini qabul qilishlari mumkin, agar ular "muqaddas" deb talqin etilsa [9].

O'smirlar ko'pincha diniy aqidalarni mutlaq haqiqat deb bilishadi, ayniqsa ular hokimiyat yoki hissiy murojaatlar bilan qo'llab-quvvatlangan.

4. Xavf omillari

Asosiy xavf omillari orasida:

Tanqidiy fikrlashning past darajasi.

Hissiy beqarorlik (tashvish, depressiya).

Oilaviy va ijtimoiy muammolar.

Axborot izolyatsiyasi yoki nazoratsiz ma'lumotlarning ko'pligi.

5. Yolg'on ma'lumotlarning tarqalishida Internetning o'rni

Yolg'on diniy ma'lumotlarga qaramlikning shakllanishida internet asosiy rol o'ynaydi. Ushbu kanalning xususiyatlariga quyidagilar kiradi:

Axborotni qabul qilishning tanqidiyligini kamaytiradigan anonimlik.

O'smirlar faqat o'z e'tiqodlarini tasdiqlovchi ma'lumotlarni oladigan "axborot pufagi" effektini kuchaytiruvchi ijtimoiy tarmoq algoritmlari[10].

Manbalarni noto'g'ri tushunish, chunki ularning professional taqdimoti va diniy terminologiyasi.

6. Giyohvandlikning psixologik oqibatlar

Soxta diniy ma'lumotlarga uzoq muddatli qaramlik quyidagi oqibatlarga olib kelishi mumkin:

Buzilgan qadriyatlar : O'smirlar haqiqiy va yolg'on diniy me'yorlarni farqlash qobiliyatini yo'qotishi mumkin.

Hissiy izolyatsiya : Soxta diniy tuzilmalarga aralashish ko'pincha oila va tengdoshlardan ajralishga olib keladi.

Buzg'unchi xatti-harakatlar : O'smirlar o'z e'tiqodlarini baham ko'rmaydigan yoki o'zlariga yoki boshqalarga zarar etkazishi mumkin bo'lgan harakatlarga qatnashmaydiganlarga nisbatan tajovuzkor bo'lishi mumkin.

Amaliy tavsiyalar

Tavsiyalar orasida ta'lim dasturlari orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, oilalar bilan ishlash va noto'g'ri tushunchalarni tuzatishga psixologlarni jalb qilish kiradi.

1. Ota-onalar va oilalar

Axborotga tanqidiy munosabatni shakllantirish, o'smirlar bilan ularning onlayn faoliyati mazmunini muhokama qilish.

O'smirlarga o'z qarashlarini ochiq baham ko'rish imkonini beradigan ishonchli munosabatlarni o'rnatish.

Din va falsafa masalalari bo'yicha sifatli adabiyotlar va o'quv materiallaridan foydalanishni ta'minlash.

2. O'qituvchilar uchun

Axborotni tanqidiy idrok etishni o'rgatishga qaratilgan media-savodxonlik dasturlarini amalga oshirish.

Ta'lim muassasalarida o'smirlar murakkab mafkuraviy masalalarni muhokama qilishlari mumkin bo'lgan munozara klublarini tashkil etish.

Soxta diniy tuzilmalarga aloqadorlik belgilarini aniqlang va ota-onalarga zudlik bilan xabar bering.

3. Psixologlar va maslahatchilar

O'smirlarda buzilgan e'tiqodlarni tuzatish uchun kognitiv xatti-harakatlar terapiyasidan foydalaning.

O'smirlar o'rtasida tajriba almashish uchun guruh mashg'ulotlaridan foydalaning.

O'smirlarni tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan ijobiy ijtimoiy faoliyatga jalb qilish.

Xulosa. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'smirlar soxta diniy ma'lumotlar ta'siriga eng zaif guruhlardan biri hisoblanadi. Profilaktikada asosiy rol o'ynaydi, ular o'smirlarni axborotni tahlil qilish va tanqidiy idrok etish uchun zarur vositalar bilan ta'minlashi kerak.

Taklif etilayotgan tavsiyalar giyohvandlikning rivojlanishi bilan bog'liq xavflarni minimallashtirishga yordam beradi va diniy va mafkuraviy jihatlarni mustaqil ravishda tahlil qilish va sharhlashga qodir yetuk shaxsni shakllantirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. Piaget, J. Bola psixologiyasi . Nyu-York: Asosiy kitoblari, 1972.
2. Erikson, E. H. Identifikatsiya: Yoshlik va Inqiroz . Nyu-York: V. V. Norton, 1968 yil.
3. Rubin, K. H., Bukowski, W. M. va Parker, J. G. Tengdoshlarning o'zaro ta'siri, munosabatlari va guruhlar // Bolalar psixologiyasi bo'yicha qo'llanma . 2006. jild. 3. B. 571–645.
4. Festinger, L. Kognitiv dissonans nazariyasi . Stenford: Stenford universiteti nashriyoti, 1957 yil.
5. Tverskiy, A. va Kahneman, D. Noaniqlik ostidagi hukm: evristika va tarfakashliklar // Fan. 1974. jild. 185. Yo'q. 4157. 1124–1131-betlar.
6. Cherepanova, E.V. Media muhitida manipulyativ texnologiyalar: yoshlar uchun xavflar // Ijtimoiy psixologiya jurnali. 2020. 15-jild. № 4. 78–92-betlar.
7. Bandura, A. Ijtimoiy ta'lim nazariyasi . Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977 yil.
8. Pochtachi, N. O'zimizni o'limgacha kuldiramiz: Shou-biznes davridagi ommaviy nutq . Nyu-York: Pingvin kitoblari, 2005 yil.
9. Gordeeva, T.O. Motivatsiya psixologiyasi: nazariyalar va amaliyot. Moskva: Ta'lim, 2015 yil.
10. Castells, M. Tarmoq va o'zini o'zi: Internet asrida shaxsiyat. Moskva: Logos, 2013 yil.
11. Pochtachi, N. O'zimizni o'limgacha kuldiramiz: Shou-biznes davridagi ommaviy nutq . Nyu-York: Pingvin kitoblari, 2005 yil.
12. Cherepanova, E.V. Internet orqali o'smirlarga ta'sir qilish texnologiyalari // Axborot ta'siri psixologiyasi. 2020. 45–56-betlar.
13. Asmolov, A.G. Shaxs psixologiyasi: umumiy psixologik tahlil tamoyillari. Moskva: Ta'lim, 2001 yil.